

СЛУЖБА СВЕШТЕНСТВА У СВЕТООТАЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ*

Жан Данијелу

Апстракт: Аутор износи предвише грчких отаца по питању природе службе свештенства. У свом раду се базира на брижљивој анализи свештоотачке мисли, осврће се на разне аспекте свештеничке службе, да би на крају дошао до исправној предвише теологије свештеничке службе. С једне стране свештеник је преносио свештих Тајни, а с друге сарадник у божанском домостроју спасења.

Кључне речи: свештенство, мистерија, харизматска јерархија, црквена јерархија, разделилац тајни, Божији сарадник

Од саме појаве хришћанства наилазимо на присуство класе (ταξίς – *ordo*) људи која је, задобивши благодат преко рукоположења (χειροτονία), посвећена за вршење сакралних функција. Климент Римски нам сведочи да су апостоли „опробавши Духом, постављали првенце своје за епископе (ἐπίσκοπος) и ђаконе од оних који су поверовали“ (1. Кор. 42,4). Међутим, када узмемо у обзир то да је цео проблем црквене јерархије веома неуједначен, постављају се два питања: прво је питање шта је природа ове службе, а друго: који су њени различити аспекти? Покушаћемо да дамо одговоре на ова питања посредством мисли грчких Отаца.

Уобичајена је грешка у методу, када говоримо о јерархијској служби, да то чинимо тако што ћемо приступити једном од одређених аспеката и онда тражити подударност у осталим. Тако, ако узмемо нпр. у обзир да је црквени служитељ окарактерисан као ἱερεὺς због своје функције приносиоца, онда бивамо укључени у тешка питања о његовој сличности са паганским или јеврејским свештенством. Ипак, приношење је само један аспект свештенства. С друге стране, ако исто питање посматрамо са позиције служитеља при локалној заједници, опис који ћемо му дати је πρεσβύτερος, пошто он предстојава евхаристијским сабрањем. Међутим, улога презвитера не може се у потпуности исцрпети речју служитељ, те се тако не може рећи да је важнија од улоге приношења. Исто се дешава ако његову повезаност са апостолатом одредимо као службу коју ћемо дефинисати у оквиру теологије речи, и служитеља као мисионара. Овај аспект нам не омогућује да у потпуности искажемо праву суштину путем речи.

Очигледно је да су све ове дефиниције делимичне и непотпуне, и да су од мале помоћи приликом покушаја да разумемо праву природу јерархијске службе. У ствари, треба да применимо другачији метод и да се прво запитамо шта

* Изворник: Jean Daniélou, "The Priestly Ministry in the Greek Fathers", у *The Sacrament of Holy Orders* (The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1962), стр. 116-129.

је сврха ове службе у хришћанској Цркви? Сада одговор на такво постављено питање изгледа јасан. То је домострој спасења, који је двострук: откривање (λόγος) и делање (ἔργον). То је дело Божанске силе (δύναμις). Њена сврха је просвећење народа Божијег. Свештеници су служитељи овог домостроја; они су по речима Св. ап. Павла – које дају најбољу дефиницију њихових радњи – „разделиоци“ (οἰκονόμοι) тајни (μυστήρια) Божијих (1.Кор. 4, 1).¹ Таква дефиниција службе је суштински везана за историју спасења.

Црквена јерархија, дакле, треба да буде дефинисана у терминима светотајинског богословља. Али, прво да расветлимо извесну конфузију која нам се јавља по том питању. Дом Касел сматра да је доктрина мистерије код грчких Отаца – а посебно код Св. Јована Златоустог – уобичајена како за њихову мисао тако и за хеленске религије, и да се она у суштини односи на култ. По том виђењу, повезивање свештенства са мистеријом би се могло дефинисати у оквиру ритуалног аспекта, и то чини хришћанског служитеља неком врстом ἱερέυς-а. Међутим, Фитко [Fittkau] је коначно доказао да у ономе о чему Св. Јован Златоусти говори по том питању² не постоји темељ за такво тумачење, и да ако хришћанска јерархија има сличност са мистеријама (тајнама), то је у Павловом смислу речи „тајна“ домостроја спасења која је испуњена у Христу кроз Свету Тајну. Описати служитеља као ‘разделиоца тајни’ у том контексту значи описати га као служитеља домостроја спасења.

Желимо да укажемо како је ово заиста мисао Отаца. Код Григорија Богослова ћемо пронаћи најбитнији текст који ће нам растумачити овај сегмент. Он каже да сврха Божије творевине јесте обнова Божије иконе у човеку: „То је зато што је Закон учитељ (παιδαγωγός), пророци су посредници између Закона и Христа, а сам Христос је циљ и крај духовног закона коме сви тежимо. То је зато што је Бог унизио себе (κενωθείς) и узео тело. Због тога имамо Божић и Дјеву, јасле и Витлејем; Дјеву због жене, јасле због раја, Витлејем због Едемског врта, Божић због творевине. Сви ови догађаји преко којих нас је Бог руководио, подижу старог Адама одакле је пао и омогућују му приступ ка дрвету живота.“ (P.G. 35, 432 В-433 В).

У овом исцељењу човечанства, које је испуњење све Божије творевине, ми смо сада и овде „служитељи (ὑπηρέται) и сарадници (συνεργοί); и управљамо (προκαθεζόμεθα) над другима“ (436 Α). Штавише, „циљ (свештенства) је да дâ крила души да је приближи Богу. То се састоји од одбране иконе Божије у човеку, у ојачавању – ако је она постала ослабљена, у обнови – ако је она прекривена. Циљ је да се Христос усели у људска срца кроз Духа, и да обожи оног који има удела у небеском блаженству, који припада рајском граду“ (432 В).

У овим одломцима, две одлике су од посебне важности. Прво, свештенство се бави божанским стварима. „Медицина се бави са телом и крчком материјом“, али „наша брига и старање допиру до скривених делова људских срца“ (429 С). У ствари, свештеник је инструмент дела које може бити само божанско, јер је његов циљ обожење човека: „Он обнавља творевину. Он открива икону. Он дела ради рајског света и, највише од свега, он је бог који ствара богове (θεοποίησοντα)“

¹ О питању ‘домостроја’ у јеванђелским параболама и њиховој повезаности са службама у Цркви, види А. Feuillet, *La synthese eschatologique de St. Mathieu*, R.B., 1950, 66-71.

² *Der Begriff des Mysteriums bei Johannes Chrysostomus*, Bonn 1953. Уп. R.S.R., 1954, 502-605.

(481 A-B). Он је разделилац божанске енергије, присутне у Цркви „кроз реч и тајне“ (λόγος καὶ ἐργον) (432 A).

Друго, свештеник је сарадник у том божанском делу, које има континуитет унутар Цркве, *mirabilia Dei* у Старом и Новом Завету. То је ἔργον (дело) које је од Бога. Бог је увек активан и дела и међу нама. И у овом ἔργον, свештеник је συνεργός (сарадник).

Реч је такође од великог значаја. Долазимо до спознаје, као што нас је Јегер недавно подсетио,³ у вези са њеним местом у источној духовности у којој она означава сарадњу човека приликом његовог освећења. Сада овде имамо паралелни метод, који означава сарадњу свештеника у изграђивању Цркве. Овим се наглашава суштински значај теологије свештенства, која је тако погрешно схваћена код протестаната, и тиме се указује на чињеницу да је сам Бог у нераскидивој вези са својом невестом – Црквом – преко својих сила чији прејемници су свештеници.

Да је ова двострука тема обожења и сарадње једна од суштинских елемената грчке теологије свештенства, показује нам чињеница да је она нађена баш у мисли Григорија Богослова. Овде ћу такође цитирати псеудо-Дионисија: „Сваки је јерарх, по својој природи, положају и реду, упућен у божанске ствари, тако да он мора пружити свето обожење (θεολοίησις) онима који га следе“ (372D). На другом месту каже: „Савршенство сваког ко је примио чинове (ἱεραρχίαν) је у Божијем подражавању. Сада, највећа од свих ових божанских ствари је бити сарадник (συνεργός) Божији“ (165 B-C).

Сада смо у срцу теологије свештенства. С једне стране, свештеник је само инструмент: једино сам Бог врши (ἐνεργεῖ) дело обожења. Св. Јован Златоуст енергично ово изражава у својим коментарима на другу посланицу Тимотеју: „Да ли знате шта је свештеник (ἱερεὺς)? Он је анђеο Господњи. Да ли су његове речи, његова својина? Ако одбијете њега, не одбијате њега, него Бога који га је посветио (ἐχειροτόνησεν). Ако Бог не дела (ἐνεργεῖ) кроз њега, онда не постоји крштење, нити причешће Тајнама, нити благослови; и ми више нисмо хришћани“ (P.G. 62, 610).

Свештеник, чак иако је недостојан, остаје разделилац Тајни, јер оно што он раздељује није његово: „Он је недостојан? Како то утиче на ствари? Бог је заиста некад учинио да принос говеда служи за спас његовог народа. Нити свештеников живот, ни његове врлине, не доприносе тој ствари. Све долази од благодати. Свештеник је има кад отвори своја уста. Али то је Бог који дела у свим стварима. Свештеник само савршава символ (σύμβολον). Принос (προσφορά) је исти, било да се приноси из руке првога, или од Петра и Павла. Тако да неко није ништа мањи него остали, јер човек није тај који освећује (ἀγιάζουσι), већ сам Господ дарује освећење“ (P.G. 62,612).

У исто време, ова сила раздељивања тајни је по себи дело божанске моћи, тј. сакрамент. У изванредном одломку Григорија Ниског, у ком он прво доказује да иако за сакраменте користимо уобичајене ствари, као нпр. воду, уље, хлеб и вино, оне су ипак у стању да произведу (ἐνεργεῖν) натприродне резултате, сличан принцип користи за рукоположење: „Иста сила (δύναμις) божанске речи додељује највеће достојанство свештенику (ἱερεὺς), одељујући га од осталих људи

³ *Two rediscovered works of ancient Christian literature*, 1954, 88.

посвећењем (εὐλογία). До јуче је он био један из гомиле. Он бива назначени наставник, председатељ (πρόεδρος), лекар и мистагог помоћу невидљиве силе и благодати (δυνάμει καὶ χάριτι)“ (P.G. 46, 581D-584A).

Приликом постављања свештеника за разделиоца Тајни, том скривеном богатству које домострој спасења настоји да пружи, рукоположење свештенику даје удео у мистиријском величанству овог домостроја: „Ако осмотримо како је величанствено то што човек начињен од тела и крви може приступити тој блаженој природи, онда можемо видети колико је велика сила Светог Духа која се даје свештеницима. Преко њихових руку се врше Свете Тајне, као и друга неумањена чуда“.⁴ Свештенство изазива овај страх, овим светим трептајем (φοβερὰ καὶ φρικωδέστατα) који осваја људе када се суоче са овим божанским делима која испуњавају историју спасења (*ibid.*, 642); то сажима обоје: страх и преношење чуда.⁵

Сада смо у могућности да изведемо први закључак из претходног поглавља. Свештенство је суштински дефинисано у том односу са историјом спасења. Ова историја спасења је историја *mirabilia Dei*, Божијих чуда, која се у времену наставља кроз Цркву. Свештеник је служитељ и разделитељ уз помоћ божанске силе која је садржана у његовом свештенству. Ово га чини учесником у стварности Тајне, скривеног плана Божјег; и као њен парадокс, ово је збуњујућег и невероватног карактера, што указује на смисао светог.

Пошто смо извели закључак из суштинског аспекта светоотачког поимања црквене јерархије, морамо се осврнути на конкретну реалност. Оно што изазива први утисак су многи називи за свештеничку службу. Помињао сам то на почетку овог чланка, али сам као лош почетни метод оставио то по страни. Сада се враћамо на то. Изрази за црквене служитеље су различити и укључују: ἡγούμενος (Јован Златоусти, *Comm. In 1 Tim.*, 2; P.G. 62, 609), πρόεδρος, ἱερεὺς, διδάσκαλος, μυσταγωγός (Григорије Ниски, *Hom. Bapt.*; P.G. 46, 581 D). Сви ови изрази добро описују функцију црквених служитеља.

Ако се вратимо ка коренима традиције, још боље ћемо уочити мноштво ових назива. У прву руку то је да харизматска јерархија пророка и учитеља потиче из периода када се та јерархија разликовала од институционалне јерархије епископа и презвитера. Кампенхаузен је на бриљантан начин показао да не постоји основа за ту идеју.⁶ Не постоји више од једне јерархије. Али исти аутор је указао на то да јерархија представља неке веома различите аспекте традиције.⁷ У Александрији (као примеру павловске традиције) главни аспект је на служби речи; свештеник је учитељ и мисионар. Ово је нарочито изражено код Оригена. По антиохијској традицији, свештеник је лице које приноси жртву, ἱερεὺς – како то Игнатије Богоносац показује. Коначно, у јудео-хришћанској заједници у Јерусалиму су гледали на црквене служитеље као на старце (πρεσβύτεροι), надзорнике (ἐπίσκοποι), чија је основна функција управљање, што је вероватно последица утицаја есенске заједнице. Овакво виђење ствари може да се нађе и у Римској Цркви, на коју је утицај извршило јудеохришћанство, како је то показао Кулман.⁸

⁴ Јован Златоусти, *Sacerd.*; P.G.48, 643.

⁵ Уп. Fittkau, *op. cit.*, 133.

⁶ *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in der ersten drei Jahrhunderten*, 214.

⁷ *Ibid.*, 131.

⁸ *Peter: Disciple - Apostle - Martyr*, S.C.M., 1953.

Но, на разлици не треба инсистирати превише. Јасно је да антиохијска концепција, нпр. у Игнатијевим *Посланицама*, иако инсистира на свештеничкој богослужбеној функцији, такође наглашава његову функцију у управљању. Игнатије указује на председатељство (*προκαθημένος*) епископа, сабор (*συνέδριον*) и презвитере (*Ματθ.* 6,1). Иако се у јудеохришћанској заједници у Јерусалиму први пут појављује организовано јерархијско управљање, исто тако служба пророка ту добија највеће признање – и обе су у ‘опсеги’ есенизма.

Ово нас води ка слици службе која је суштински једна, али која у исто време поседује разнолике функције. И на крају се ове функције приписују раздвајању тајни преко различитих аспеката. То је као прво тајна, сакривена у Богу и јављена у Христу. Прва функција служитеља је исто тако и законско објављивање или, тачније, Реч Божија која је у склопу мисије Цркве, преобраћења, руковођења, укоравања. Свештеници су *служиштели Речи* (Дап. 6, 2). Из тог угла, служба свештенства у суштини има апостолски карактер. Та мисија је евангелизација, проузношење проповеди (*kerygma*) целеме свету. Не бих волео да настављам са учењем Отаца о служби речи – већ сам рекао доста у претходном раду.⁹

Као прво, наилазимо на прееминентно и чак повлашћено достојанство које је дато овом аспекту службе у целој теолошкој рефлексiji. Ово налазимо већ код апостола Павла: „Јер ме Христос не посла да крштавам, него да проповиједам јеванђеље“ (1.Кор. 1, 17). Ориген је највећи поборник те службе: „Свако може вршити свечане литургијске радње пред људима; али постоји мало људи који су научени у вери, формирани у мудрости, и кадри да уче науку вере“ (*Hom. in Lev.*, 6,6). Ово се понавља и у другим списима. Нпр. Григорије Богослов пише: „Ми долазимо да проузносимо реч, тако да у закључку можемо причати о ономе што је примарно у нашој служби“ (*op. cit.*, 444А).¹⁰

Потом у служби речи наилазимо на свештенички карактер. То није просто питање осведочења људског умовања, већ је то божанска активност Речи. Дакле, свештеник је служитељ ових божанских дејстава, ових мистерија: „Проповед јеванђеља је свештено дело“ (Ориген, *Com. in Rom.* 10,2). То је зато што служба речи има наставак левитског свештенства у Новом Завету: „Када будете видели да свештеници и левити више неће приносити крв овнова и бикова, него ће то бити посредством благодати Духа Светога – Реч Господња, тада ћете рећи да је Исус заменио место Мојсијево“ (Ориген, *Hom. in Jos.*, 2,1).

Међутим, колико год да је велика служба речи, то је само један аспект службе свештенства. Свештеник је исто на један начин *ιερεὺς* због божанске *δύναμις* која је и *ἔργον* и *λόγος*. Божанска дела су под овим присутним домостројем сакраменти, и свештеник је вршилац истих. Ово је, језиком псеудо-Дионисија (429D), теургичка страна ове службе у њеном *тхеолошкoм* аспекту. То је специфично божански карактер деловања у Светим Тајнама, у којима свештеник саучествује. Људска улога је приближно иста као и у служби речи, само што су за службу речи потребни и људски таленти, док је у Светим Тајнама човек задивљени сведок дела које врши својим рукама.

⁹ ‘Parole de Dieu et mission de L’Eglise’ у *Le pretre ministre de la parole*, 1955, 41-54.

¹⁰ Јован Златоуст, *Sac.*: P.G. 48, 666.

Св. Јован Златоуст је у једном прелепом одељку осликао општи карактер теургичке службе: „Нико не може ући у Небеско Царство, осим ако није обновљен водом и Духом; и ко не једе тело и крв Господњу, неће имати живот вечан. Сада, сигурно је да ми не можемо примити све ове добре ствари, осим ако оне нису освећене од стране свештеничких руку. Свештеници су ти који нам доносе духовну обнову кроз крштење. Свештеници нас одевају у Христа, они нас полагају са њим у гроб, и враћају нас поново у живот са његовим телом. Они нису задужени само да нам исперу наше грехе и да нас обнове водом крштења. Они такође имају моћ да отпусте грехе који су учињени након крштења“ (Sac.; P.G. 48.644).¹¹

Овде се опет свештеник појављује као служитељ и инструмент божанских дела у стварности. Са ове тачке гледишта, то расветљује тешко питање о односу између Христа и свештеничког *sacerdotium*-а. У ствари, Христос је једини Свештеник. У Њему је испуњена и исцрпљена реалност паганског и левитског свештенства. Христос испуњава своју свештеничку активност као глава свог мистичког тела, које је „царско свештенство, свети народ“ (1.Пт. 2, 9). Али свештеник је вршилац ове свештене дужности, пошто посредством њега она постаје делотворна у сакраментима. Он сам приноси жртву, он је слуга тајне у којој Христос, једини Свештеник, у име целог тела приноси жртву.

Преостаје још коначан аспект дела спасења, а то је руковођење светим народом, Телом Христовим. Ово је опет Божије дело. Он руководи и резимира сва свештеничка достојанства. Свештеници су вршиоци Његових правила, као и Његове речи и Његове службе и исто тако Његове дужности руководиоца. Павле помиње „оног који управља“ ὁ προϊστάμενος (Рим. 12, 8). То су функције са којима су термини *епископ* и *презвитер* веома рано повезани. Ту такође имамо бројне еквиваленте: *πρόεδρος*, *ἡγούμενος*, *προκαθήμενος*, *καθηνέμω* (P.G. 46,581D). *Дигаскалија* каже: „Ви сте владари (ἄρχοντες), вође (ἡγούμενοι) и краљеви“ (2,25,7). То видимо у презвитерском телу *sanhedrin* (συνέδριον) и у сенату (βουλή) Цркве (2,28,5).

Овај ауторитет је снажно нагласио Игнатије Богоносац: „А потребно је да ништа без епископа не радите, него да се повинујете и свештенству. Без њих не може нико говорити о Цркви“ (Трал. 2, 2; уп. Маџн. 2, 2). Ово нас подстиче на зависност свих чланова заједнице. „Да бисте, усклађени у једној послушности (ὕποταγή) и повинујући се (ὕποτασόμενοι) епископу и презвитерима, у свему били освећени“ (Еф. 2, 2). Овај аспект је доста наглашен код Св. Климента Римског, само што је у његовом случају то попримио некакво достојанство војног чина: „Нису они епарси, нити су тисућници, ни стотници, ни педесетници и тако даље, него сваки у свом чину извршује оно што цар и војводе заповедају“ (1Кор. 37,3). По Кампенхаузену, то је одлика римске заједнице.

Овај аспект службе још укључује председатељство над хришћанским Сабрањем, ἐκκλησία: „Нека се ништа не чини без епископа, по питању Цркве“ – пише Игнатије. „Она Евхаристија (= Литургија) нека се сматра сигурном која је под епископом, или ако он дозволи. Тамо где се појави епископ, тамо нека буде и мноштво народа. Није дозвољено без епископа ни крштавати, ни *αἰαῖε*

¹¹ Уп. Теодор Мопсуестијски, *Hom. Catech.*, 16, 14; *Comm. in Psalm.*, 44, 16; *Didaskalia* 7, 20; 8, 5-21.

свршавати“ (Смирн. 8,1). Однос свештеника према Евхаристији се сада појављује у новој светлости – на приносу он је вршилац, у сабрању – он је председатељ.

По Оцима, ова улога председатеља обухвата управљање црквеним добрима. Хришћанска заједница је уствари такође заједница лаичког добротољубља које се брине о сиротињи. Као председатељ те заједнице, свештеник мора показати забринутост за невоље лаиката. То налазимо код Јерме, који слави епископе „који свагда својом службом непрестано покриваху потребите и удовице“ (*Девеџа њрича* 114,2) и то се понавља кроз читаво предање. У *Дигаскалији* пише: „Ви сте назначени добри пастири од стране Бога, који то захтева од ваших руку, што вам се рачуна као старање (οἰκωνομία) које вам је поверено... Зато, разделяјте добро ове ствари које су вам предате, као добрим управитељима Божијим; сиротињи, удовицама, потребитима и странцима“ (2,25,2).

Хришћанска јерархијска служба довољно оправдава дефиницију коју смо дали на почетку – ‘разделиоци Тајни’ – и ови различити видови представљају разнолике аспекте ових Тајни. Јерархија не може исто тако бити дефинисана на тај начин што ће бити тумачена као нека посебна врста свештенства или мистерија. Ако желимо наћи претходнике у паганизму и јудаизму, морамо разоткрити који су инструменти божанске активности у појединим периодима историје спасења. У том смислу, то може да се пореди са пророштвом и свештенством у Старом Завету. Али хришћанска јерархија као таква је већа од ових због тога што је она инструмент божанских деловања, која су сама по себи већа од оних у Старом Завету.

Ово прејемство Божијих служитеља је одређено величанственим следом историје спасења. Св. Јован Златоуст то илуструје тако што упућује на пророка Илију и Кармилску гору. Он описује људе у тишини, пророке у молитви, и ватру која пада с небеса: „Све ове ствари су чудесне и величанствене (θαυμαστά). Међутим, данас су на зачуђујући начин мистерије веће. Свештеник стоји овде, не зато што је узрок ватра, већ Свети Дух који силази. Он се моли на крају, не да ватра падне са висине како би сажегла принос, већ за благодат, која силази од Господа, како би она допрла до људских душа и учинила их светлијим од ватре“ (*Sac.*, P.G. 48,642).

превод са енглеског:
Славиша Костић

THE PRIESTLY MINISTRY IN THE GREEK FATHERS

Jean Daniélou

Summary: Author brings a perspective of Greek Fathers of the nature of priesthood. His work is based upon a thoughtful analysis of patristic reflections and therefore on the various aspects of priesthood, and finally concludes with correct view of theology of priesthood. On the one side priest is a dispenser of mysteries but he is also fellow worker in divine work.

Key words: priesthood, mystery, charismatic hierarchy, church hierarchy, dispenser of mysteries, fellow worker in divine work